

RELIGIOZNOST OBITELJI U HRVATSKOJ, AUSTRIJI I POLJSKOJ

Zdravka LEUTAR, Zagreb

Sažetak

U radu se analizira pojam religije, odnosno religioznosti, počevši od socioloških klasika do suvremenih sociologa religije. Zatim se opisuje stanje religioznosti u Hrvatskoj, Poljskoj i Austriji nakon II. svjetskog rata do danas, analizirajući i najnovija sociološka istraživanja s tog područja. Uspoređuje se današnje aktualno stanje u tri zemlje te konstatira da je religioznost najjača u Poljskoj, nešto manja u Hrvatskoj i najmanja u Austriji.

Rezultatima empirijskog istraživanja, provedenog u navedenim državama krajem 1998. želi se provjeriti pouzdanost zaključka naprijed navedene analize. Ispitanici su mladi i njihovi roditelji. Sagledavaju se stavovi ispitanika s obzirom na religioznost: njihova samoprocjena i religijska praksa. Nadalje se analizira religioznost u obitelji s obzirom na njene stavove prema odlukama o prekidu trudnoće. Na temelju analize rezultata samoprocjene, religijske prakse i stavova prema prekidu trudnoće dolazi se do zaključka da je obitelj najviše religiozna u Poljskoj, zatim u Hrvatskoj te najmanje u Austriji.

U općem osvrtu na nalaze ovoga rada čini se važnim naglasiti da su oni u skladu s rezultatima dosadašnjih socioloških istraživanja prema kojima religioznost iz društva ne nestaje, nego mijenja oblike i neke sadržaje kako se pokazalo i na sebi svojstven način i u trima ispitivanim zemljama.

Ključne riječi: religioznost, obitelj, samoprocjena religioznosti, religijska praksa, obiteljski stavovi.

1. Sociološka dimenzija religioznosti

Pojam religije, odnosno religioznosti je mnogoznačan i širok, stoga ćemo se osvrnuti na sociološko značenje religioznosti koje je također vrlo široko.¹ Pitanje religije i njene budućnosti u modernom društvu bila je tema sociologije od njenih početaka. Religiju² se sociološki može definirati kao sustav predodžbi i obi-

¹ Michael N. EBERTZ, (1999.) *Die Dispersion des Religiösen. Ich habe meine eigene Religion, Sinnsuche jenseits der Kirche/* u: Hermann Kochanek (Hrsg.) Zürich Düsseldorf Benziger, str. 210–212.

² DURKHEIM, E. (1980.) *Die elementaren Formen des religiösen Lebens*, Frankfurt.

čaja, pomoću kojih ljudi otkrivaju pitanja smisla života. Taj sustav pomaže ljudima u nadilaženju stvarnosti umiranja i razočaranja te oplemenjivanju međuljudskih odnosa. Dok Giddens³ smatra da većina ljudi na Zapadu religiju poistovjećuje s kršćanstvom te se ona može definirati kao vjera u vrhunaravno biće koje upravlja svakom osobom, te joj daje smjernice, tj. određene moralne zapovijedi te obećava vječni život nakon smrti.

Sociološki klasici religiju smatraju važnom sustavno-integrativnom i smislenom funkcijom društva jer ona promiče društvenu solidarnost i jača društvene vrijednosti. Tako Durkheim misli da religija igra važnu ulogu u razjašnjavanju socijalnog poretka jednog društva, jer su njene temeljne zajedničke vrijednosti i norme društveno priznate preko njenih članova. Odnosno, članovi društva izražavaju svoju vjeru u zajedničke vrijednosti i uvjerenja. U toj atmosferi kolektivne pobožnosti jača integracija društva. Parsons⁴ smatra kao i Durkheim da su mnoge norme društvenog sistema integrirane u religioznim vjerovanjima. Religija daje opće smjernice koje su po Parsonovom uvjerenju, potrebne za rad i stabilnost u društvu. Luckmann⁵ tvrdi da ekonomija, odgoj, znanost, pravo i politika imaju vlastite forme komunikacije. Tako se u komunikacijskom sustavu prava komunicira o pravnom i protupravnom postupku, u ekonomskom komunikacijskom sustavu o dugovanju i potraživanju, a u religiji o transcendentnosti i bitnosti. Danas pak profesionalni akteri u raspravi o subsistemima društva rijetko uzimaju u obzir religiju i moral, jer se u svoje slobodno ljudi vrijeme mogu religiozno angažirati prema vlastitoj volji i odluci. Ako se oni u drugim subsistemima društva angažiraju, razumljivo je da će im za religijsku komunikaciju ostajati sve manje vremena i prilike. Unatoč tome Luckmann misli da dok društvo postoji, religija neće iz društva nestati. Mijenjat će se samo njene forme i neki nebitni sadržaji.

Inglehart,⁶ slično kao i Luckmann, smatra da u postmodernom društvu religija neće iščeznuti već će samo promijeniti svoju formu i neki nebitni sadržaj. Nova religija bit će otvorenija i manje dogmatski strukturirana. To je bitna razlika u odnosu na tradicionalnu religiju, koja je ispunjavala potrebu za sigurnošću te je bila više dogmatski i hijerarhijski organizirana.

Funkcija religije i jest da daje dublji smisao objektivnog i subjektivnog svijeta u socijalnom i osobnom doživljajnom kontekstu pojedinca. Ranije u društvu

³ GIDDENS, A., (1999.) *Soziologie*, Nausner&Nausner, Graz – Wien.

⁴ PARSONS, T., (1965.) *Religions Perspectives in Sociology and Social Psychology*, Lesse and Vogt.

⁵ LUCKMANN, T. (1991.) *Die unsichtbare Religion*, Suhrkamp. Frankfurt am Main.

⁶ INGLEHART, Ronald: *Kultureller Umbruch. Cultural change. Wertwandel in d. westlichen Welt*, Frankfurt/M., Campus Verl., 1989. str. 226.

religija je bila integrirana kao najvažnija vrijednosna razina društva. Nakon podjele religijskih i nereligijskih društvenih područja, religijske institucije gube svoju prijašnju društvenu prevlast, a religija postoji samo kao privatna sfera društva.

Danas mnoge ljude zanima magija, ezoterika i duhovnost drugih kultura i religija te se time sve intenzivnije bave.⁷ Istraživanja u različitim zemljama su pokazala da povezanost s tradicionalnom crkvom sve više slabi. To se odnosi i na Katoličku crkvu koja također naglašava tradicionalne vrijednosti i autoritet. Ona kao takva sasvim ne ispunjava današnjeg čovjeka koji ima potrebu da sve kritički analizira i prihvaća samo ono što želi. U vezi s time Troeltsch navodi pet temeljnih načela prisutnih u socijalnom nauku kršćanskih crkava i grupa kao što su:

- naglasak na osobnosti ili individualnosti,
- ideja o potrebi zajedništva ljudi temeljenog na ljubavi unatoč uvijek novim razilaženjima i nesuglasicama,
- priznavanje i prihvaćanje razlika među ljudima
- ideja »caritasa« s obzirom na uklanjanje patnji i nevolja u životu čovjeka,
- relativiziranje svjetovnjačkog života stalnim nastojanjem k jednom posljednjem i apsolutnom cilju.⁸

2. Religioznost u Hrvatskoj, Austriji i Poljskoj

Prije nego što započnemo analizu religioznosti u tri navedene zemlje osvrnut ćemo se ukratko na religioznost u Europi.

U Europi se religioznima izjašnjava 57,3% populacije. Usporedimo li to npr. sa Sjevernom Amerikom (80,4%) možemo vidjeti da je Europa manje religiozna. Važnost Boga u životu čovjeka najviše se naglašava u Sjevernoj Americi, zatim u južnoj, istočnoj i zapadnoj Europi te u sjevernoj Europi. Drugim riječima zapadna i sjeverna Europa imaju najveći postotak nereligiozne populacije.

Molitva je jedan od važnih elemenata osobne religioznosti. Usporedimo li Sjevernu Ameriku i Europu, primijetit ćemo da se u Sjevernoj Americi češće ljudi mole: često 48,3%, koji puta 28,2%, nikada 10,4%, a u Europi – često 23,5%, koji puta 22,6%, nikada 32,4%. Na religioznost utječu i drugi čimbenici kao što

⁷ HÖLLINGER, F., Die Privatisierung der Religion. Westliche Länder im Vergleich, u: *Österreich im Wandel: Werte, Lebensformen und Lebensqualität*; 1986.–1993. (1996) Verlag für Geschichte und Politik, Oldenburg, str. 275–298.

⁸ HALLER & JANES, Religion und Kirche, u: *Österreich im Wandel: Werte, Lebensformen und Lebensqualität*; 1986.–1993. (1996) Verlag für Geschichte und Politik, Oldenburg, str. 250.

su: spol, starost, obrazovanje ili mjesto stanovanja. Religioznije su: žene, starije osobe, manje obrazovani i osobe koje žive u manjim mjestima.⁹

U sljedećem poglavlju upoznat ćemo se s religioznošću triju zemalja u razdoblju od II. svjetskog rata do danas i utjecajem religioznosti na obiteljski život u tim zemljama.

2.1 Religioznost u Hrvatskoj

Ateistički orijentiran jednopartijski državni aparat nastojao je umanjiti vrijednost religijskog i crkvenog života na tri načina: putem medija, sustava obrazovanja i propagandom antireligioznog načina razmišljanja. Komunizam je u svim istočnoeuropskim zemljama pokušao uništiti religioznost i udaljiti vjernike od Crkve. Ideološki usmjerena društvena politika stvorila je klasu nereligioznih akademski obrazovanih građana koji su se držali dalje od Crkve. Glede politike, ekonomije i kulture vjernici su gurnuti na rub društva. Tijekom pola stoljeća komunistička je vlast uspjela oslabiti prijašnju centralnu ulogu religije i crkve. Međutim takva njena djelatnost imala je kontra efekt i nerijetko snažila religioznost i Crkvu kao cjelinu.¹⁰

U Hrvatskoj u socijalističkom razdoblju nije bilo moguće izražavati slobodu riječi. Jedina ispravna interpretacija bila je ona zastupnika vlasti. Mogućnost izražavanja vjeroispovijesti pri popisu pučanstva postojala je do 1953. godine, a poslije je to smatrano privatnom sferom građana.¹¹

Grubišić¹² razlikuje tri razine koje se odnose na religiozne probleme u socijalizmu: legislativu (ustav i zakone), program Saveza Komunističke partije i dnevnu politiku. Ustav je npr. izražavao ravnopravnost i jednakost svih građana i garantirao slobodu vjeroispovijesti. Komunisti su bili nosioci vlasti u svim institucijama i društvenopolitičkim organizacijama. Njihova obveza bila je ispunjavanje programa i statuta partije i borba protiv religioznih i drugih obmana. Članovi njihovih obitelji također su morali prekinuti svaku vjersku praksu. Isti autor napominje i neka od područja u kojima se očitovao odnos komunista prema religioznosti, kao npr. vjernici su bili diskriminirani pri zapošljavanju, vršena je indoktrinacija kod učenika i studenata, zabranjeno je nošenje religijskih simbola na radnom mjestu, religijski rituali mogli su se obavljati samo u sakralnom prostoru, u javnim me-

---

⁹ ZULEHNER, P. M., *Wie Europa lebt und glaubt: europäische Wertstudie*, Düsseldorf, Patmos Verlag, 1993.

¹⁰ TOMKA, M., ZULEHNER P. M., (1999). *Religion in den Reformländern Ost (Mittel) Europas*, Pastorales Forum, Wien.

¹¹ MARASOVIĆ, Š., Samoupravljanje i religija, *Crkva u svijetu*, No 3, (1980) str. 237–251.

¹² GRUBIŠIĆ, I., Politički sustav i građani vjernici, u: *Religija i sloboda, Religijska situacija u Hrvatskoj 1945.-1990.*, (1993) I. Grubišić, Znanost i društvo, Split, str. 83–105.

dijima bilo je zabranjeno izvješćivati o religijskim događajima, religiju se pozivalo s konzervativnošću i tradicijom, itd.

Da bismo dobili što jasniju sliku o religioznosti u tom razdoblju u daljnjem tekstu prikazat ćemo neke od rezultata istraživanja na koje se poziva i Grubišić.

Tako je ispitivanje religioznosti u 1984.¹³ godini uključivalo samo religioznu populaciju. Ono je pokazalo da su ispitanici izražavali odnosno skrivali vlastitu religioznost, ovisno o izobrazbi i radnom mjestu. Oni s nižim obrazovanjem manje su skrivali svoju religioznost nego npr. učitelji i pedagozi. Drugim riječima, što je više poziv odnosno radno mjesto bilo povezano s državnom upravom i obrazovanjem, to su ispitanici manje otvoreno izražavali svoju religijsku pripadnost. Slična je situacija i u odnosu na ravnopravnost građana pred zakonom, jer građani s višom naobrazbom jače osjećaju nejednakost nego npr. manje obrazovani radnici.

Istraživanje koje je provela Marinović-Jerolimov 80-ih godina¹⁴ pokazalo je da su: djeca iz homogeno ateističkih obitelji u pravilu ateistička, iz homogeno religioznih obitelji religiozna i iz miješanih obitelji (religiozno-ateističkih) ateistička ili nestabilna pri čemu je važnija uloga oca.

Prikaz dosadašnjih istraživanja upućuje na zaključak da je religioznost u Hrvatskoj u proteklom razdoblju oslabila zbog za religioznost destimulativnih društvenih okolnosti, te da je obitelj u tom razdoblju bila jedan od najjačih činitelja stimuliranja opstanka religioznosti i veze s Crkvom.

Ispitivanje uloge religije i religioznosti u Hrvatskoj¹⁵ u postkomunističkom razdoblju ispitivana je samoprocjenom religioznosti 1989. i 1996. godine. Ukazalo je na porast uvjerenih vjernika od 15% u 1989. godini na 36% u 1996. godini i opadanje ateista sa 34% u 1989. godini na 11% u 1996. godini.

Neka najnovija istraživanja religioznosti u Hrvatskoj, među kojima je i istraživanje u deset postkomunističkih zemalja istočne (srednje) Europe objavljeno pod naslovom »Bog nakon komunizma«¹⁶ pokazuju da se 83% stanovnika u Hrvatskoj izjasnilo pripadnicima rimo-katoličke vjeroispovijesti. Kao osobine kršćana na prvo mjesto stavljaju: vjeru, zatim dijakoniju i angažman. U 75% slučajeva smatraju da Katolička crkva može dati odgovor na smisao života, u 69%

¹³ Istraživanje je provedeno u travnju 1984. u dvije regije: u Slavoniji (1111 ispitanika) i Dalmaciji (1546 ispitanika).

¹⁴ MARINOVIĆ-JEROLIMOV, D., *Nereligioznost u Hrvatskoj 1968.-1990.*, u: *Prilozi izučavanju nereligioznosti i ateizma 2*, (1993) Zbornik, IDIS, Zagreb, str. 131.

¹⁵ MARINOVIĆ-JEROLIMOV, D., & SKLEDAR, N., *Uloga religije i religioznosti u integracijskim procesima u Hrvatskoj*, u *Politička misao*, br. 2, Zagreb, (1997), str. 185.

¹⁶ TOMKA, M., ZULEHNER P. M., (1999). *Religion in den Reformländern Ost (Mittel) Europas*, Pastorales Forum, Wien.

slučajeva na moralne probleme i obiteljski život, u 40% na socijalne probleme i u 39% slučajeva na javni red. Prema vlastitoj samoprocjeni religioznosti, uvjerenim vjernicima smatra se 34%, a ateistima 10% ispitanika.¹⁷ Slične rezultate nalazimo i u dva najnovija istraživanja u Hrvatskoj¹⁸ u kojima na pitanje koliko im je Bog važan u životu 44,7% ispitanika odgovara da im je jako važan, dok 5,6% ispitanika Boga uopće ne smatra važnim za svoj život. U istraživanju (EVS)¹⁹ 32,4% Boga uzima za osobni život veoma važnim, u 5,4% slučajeva smatra ga se potpuno nevažnim.

Prema tome vidljivo je da se postotak ispitanika kojima Bog u životu nije važan kreće 5–10%, a onih kojima je vrlo važan neznatno opada. Ta činjenica može se između ostalog objasniti i stagnacijom prvotnog oduševljenja nakon demokratskih promjena.

2.2. Religioznost u Austriji

Austrija je zemlja s katoličkom tradicijom. U njoj je još od vremena Josipa II. katoličanstvo igralo ulogu »državne religije« koja je prije svega predstavljala interese vladajućeg sloja. Danas su u toj zemlji država i Crkva odvojene, ali ta ista država još uvijek ima poseban odnos prema Katoličkoj crkvi, koja u odnosu na druge religije ima očit privilegij.²⁰

Haller i Janes (1996.) razlikuju tri skupine katolika u Austriji:²¹

- Prvu skupinu čine Crkvi vjerni katolici tj. vjernici koji jednom tjedno posjećuju Euharistiju, a kojih je 1986. bilo 1/4, a 1993. godini 1/5.
- Drugoj skupini pripadaju »prigodni kršćani« tj. vjernici koji nekoliko puta godišnje ili jednom mjesečno odlaze na Euharistiju odnosno službu Božju. Takvih je 1986. bilo 1/3, 1993. godine 39%.
- Treću skupinu tvore katolici koji su kršteni ali koji vrlo rijetko ili nikad ne odlaze na Euharistiju.²² Oni čine 37% populacije austrijskih katolika, kojih je 1986. bilo 32% a 1993. godine 27%.

¹⁷ Ovi podaci su identični s istraživanjem provedenim 1996. MARINOVIĆ-JEROLIMOV, D., & SKLEDAR, N., Uloga religije i religioznosti u integracijskim procesima u Hrvatskoj.

¹⁸ VALKOVIĆ, M., (1998) Vjera i moral u Hrvatskoj, (Religion und Moral in Kroatien), *Bogoslovska smotra*, br. 4. str. 483–511, ovdje str. 490.

¹⁹ BALOBAN, J., Evropsko istraživanje vrednota – EVS 1999. u: *Bogoslovska smotra*, br. 2, str. 191–232, ovdje str. 204.

²⁰ HALLER M., & JANES, E., (1996) Religion und Kirche, u *Österreich im Wandel: Werte, Lebensformen und Lebensqualität; 1986 bis 1993* / hrsg. in Haller, M. & Holm, K. & Müller M. K. & Schulz, W. & Cyba E. Verlag für Geschichte und Politik, Oldenburg.

²¹ HALLER & JANES, str. 254.

²² Podaci za godinu 1986. i 1993. su dobiveni u istraživanju »International Social Survey Programme« (ISSP) o religioznosti u Austriji.

Kao polazište u analizi religioznosti Austrijanaca poslužio nam je popis pučanstva i njegove religioznosti nakon II. svjetskog rata. Rezultati tih popisa prikazani su u slijedećoj tablici.

Tablica 1: Pučanstvo prema vjeroispovijesti i učestalosti odlaska katolika na nedjeljnu Euharistiju

Vjeroispovijest	1951 %	1961 %	1971 %	1981 %	1991 %
Rimo-katolici	89,1	89,0	87,7	84,3	78,0
Evangelici	6,2	6,2	6,0	5,6	5,0
Bez vjeroispovijesti	3,8	3,8	4,3	6,0	8,6
Ostali	0,9	1,0	2,0	4,1	4,9
Bez podataka	–	–	–	–	3,5
Ukupno (Stanovništvo u 1000)	100,0 (6933)	100,0 (7073)	100,0 (7456)	100,0 (7555)	100,0 (7795)
Odlazak u crkvu katolika nedjeljom	1950 40%	1960 37%	1970 31%	1980 29%	1990 25%

Izvor: HALLER, M., & JANES, E., (1996) Religion und Kirche, in *Haller, M. & Holm, K. & Müller M. K. & Schulz, W. & Cyba E. Österreich in Wandel*, Verlag für Geschichte und Politik, Oldenburg, str. 253.

Iz tablice 1 razabire se da je Austriju moguće označiti kao katoličku zemlju jer 78% stanovništva u 1991. godini čine katolici. Prema popisu pučanstva u 1981. godini tj. u toj su zemlji »vjernici bez vjeroispovijesti« najveća »konfesija«. Tako u 1991. godini 672.000 Austrijanaca ili njih 9% – tj. dvostruko više nego u 1951. godini – ne pripada niti jednoj vjerskoj zajednici. Dakle, njihov udio u populaciji raste. Što se tiče učestalosti odlaska u crkvu ona je bila češća 50-ih godina nego danas. Tako je 40% katolika redovito pohađalo nedjeljnu Euharistiju, a danas to čini samo jedna četvrtina. Može se konstatirati da je devedesetih godina većina (60%) Austrijanaca bila u nekoj mjeri povezana s Crkvom. Udio populacije koja manje-više ispunjava propise Crkve sve više opada dakle se broj nereligioznih kreće od 1/10 – 1/5 Austrijanaca.²³

Naprijed navedeni podaci ukazuju na ubrzan proces sekularizacije u Austriji pa se nameće pitanje: transformira li se nekadašnja »državna religija«, odnosno Katolička Crkva u Austriji prema različitim sektama?

²³ HALLER, M., & JANES, E., (1996) Religion und Kirche, u *Österreich im Wandel: Werte, Lebensformen und Lebensqualität; 1986 bis 1993* / hrsg. in *Haller, M. & Holm, K. & Müller M. K. & Schulz, W. & Cyba E.* Verlag für Geschichte und Politik, Oldenburg, str. 270.

Koji su pravi uzroci navedenog stanja religioznosti teško je dokučiti, pa se za svrhe ovog rada čini opravdanim osloniti na rezultate istraživanja religioznosti u Austriji objavljena 1986. i 1993. po naslovom »International Social Survey Programme«. Prema tim rezultatima u tom pogledu važnu ulogu igraju socio-strukturalne determinante religioznosti kao veličina mjesta stanovanja, spol, bračni status i odgoj u roditeljskom domu. U vezi s tim čini se važnim posebno naglasiti da stanovnici manjih mjesta posjećuju crkvu češće nego stanovnici gradova i glavnog grada zbog toga što je tradicija u manjim mjestima jače izražena i što manja mjesta i njihove stanovnike karakterizira veći stupanj socijalne integracije i socijalne kontrole.

Höllinger,²⁴ međutim, konstatira da razlike postoje ne samo između većih i manjih mjesta i gradova nego i između regija u Austriji, pa npr. na nedjeljnu euharistiju vjernici rjeđe odlaze u Štajerskoj nego u Tirolu.

S obzirom na spol, žene su religioznije nego muškarc, ali i među ženama postoje razlike, pa su npr. udovice i žene u braku religioznije od neudanih i onih koje su rastavljene. Tome treba dodati da Haller i Janes ističu da su religioznost i crkvenost značajno povezane s tijekom i načinom osobnog života i obiteljskim okolnostima. Najvažnijom pak njenom determinantom autori smatraju crkveni odgoj u roditeljskom domu.²⁵

Dosad izloženi podaci upućuju na opravdanost zaključka prema kojemu je katolička tradicija u Austriji, iako oslabljena, još uvijek prisutna te da su u porastu različiti oblici religioznosti.

2.3. Religioznost u Poljskoj

Rimokatolička crkva je najveća religiozna organizacija u Poljskoj, koja je s poljskom kulturom i državom povezana preko tisuću godina. Tijekom stoljeća u toj je zemlji došlo do stapanja kršćanstva i društva. Crkva je uvijek bila na strani naroda, osobito u razdobljima kada je poljskom narodu prijetila opasnost bilo sa zapada ili istoka.

Za vrijeme komunističke vladavine, slično kao i u drugim komunističkim zemljama, Crkva je u Poljskoj osjećala ideološki i politički pritisak i moć jednopartijskog sustava. Nju se pokušalo uništiti isključivanjem iz javnog života i tako umanjiti njeno društveno značenje. Crkva je u tom razdoblju morala trpjeti veli-

---

²⁴ HÖLLINGER, F., (1996) Die Privatisierung der Religion. Westliche Länder im Vergleich u: *Österreich im Wandel: Werte, Lebensformen und Lebensqualität: 1986 bis 1993* / hrsg. in Haller, M. & Holm, K. & Müller M. K. & Schulz, W. & Cyba E. Verlag für Geschichte und Politik, Oldenburg.

²⁵ Usp. HALLER & JANES, str. 267 i dalje.

ka zapostavljanja i progone ali je dosljedna svojoj tradiciji ostala na strani naroda.

Budući je komunizam »uvezen« iz Sovjetskog Saveza narod je ostao uz svoju Crkvu. Crkva se u tom razdoblju vraća vlastitim izvorima. Njena moralna uloga postala je prepoznatljiva posebice po zalaganju za ljudska prava, slobodu i socijalnu pravdu, što su ključne vrijednosti demokratskih društava i današnjeg svijeta.

Tom kontekstu pripadaju i rasprave o ulozi religije u javnom životu Poljske u razdoblju od 1988.–1994. godine koje su manje ili više svojstvene i drugim zemljama u kojima se radala demokracija. Za ilustraciju tih rasprava navodimo rezultate nekih istraživanja religioznosti u Poljskoj objavljene pod naslovom »European Values System Study Group« (EVSSG). Među njima se čine osobito važnim nalazi prema kojima se:

- 95% Poljaka procjenjuje i osjeća religioznima,
- 85% Boga smatra važnim u svom svakodnevnom životu i
- 80% religioznih Poljaka ima kršćansku sliku o Bogu.

Prema istraživanju »Dezorganizacija poljskih obitelji« provedenom u Poljskoj²⁶ u pogledu samoprocjene religioznosti zapažamo slične rezultate, svega 1% ispitanika smatra se nereligioznim.

Uspoređujući udio religioznih Poljaka s religioznošću u drugim europskim zemljama može se tvrditi da je on u Poljskoj najveći. Povjerenje u Crkvu u toj zemlji je najjače. Zanimljivo je da 80% Poljaka izjavljuje da u Crkvi nalazi odgovore na pitanje duhovnih potreba i pitanje smisla života, njih 70% na probleme obitelji, njih 65% na moralne probleme i osobne krize i njih 38% odgovore na aktualne socijalne probleme.²⁷ Analogno tome jedno najnovije međunarodno istraživanje²⁸ ukazuje na identične indikatore religioznosti ali u nešto nižem postotku njene izraženosti kao npr. da:

- 63% ispitanika izjavljuje da Crkva daje odgovore na smisao života
- 40% ispitanika da daje odgovore na obiteljski život i moralne probleme,
- 30% ispitanika da daje odgovor na socijalne probleme i
- 22% ispitanika misli da Crkva daje odgovore na probleme javnog poretka.

²⁶ MAJKOWSKI, W. (1997.), *Szynniki dezintegracji wspolczesnej rodziny Polskiej*, SCJ, Krakow, str. 145.

²⁷ ZULEHNER, P. M. (1993.), *Wie Europa lebt und glaubt: europäische Wertstudie*, Patmos Verlag, Düsseldorf.

²⁸ TOMKA, M., ZULEHNER P. M. (1999.), *Religion in den Reformländern Ost (Mittel) Europas*, Pastorales Forum, Wien.

Osvrnemo li se na rezultate »International Social Survey Programme«²⁹ nalazimo podatke prema kojima 67% odraslih i 76% mladih Poljaka 2–3 puta mje- sečno odlaze na Euharistiju.

Navedeni pokazatelji upućuju na zaključak prema kojem i u današnjem poljskom demokratskom društvu neznatno opada uloga Crkve i crkvenih odno- sno religijskih vrijednosti. Dakle, padom komunističkog režima u Poljskoj uloga Crkve u životu pojedinca jača a neznatno slabi nakon uspostave demokracije.

2.4. Komparativni prikaz religioznosti u Hrvatskoj, Austriji i Poljskoj

Tablica 2. Aktualna religijska situacija

	Austrija (%)	Hrvatska (%)	Poljska (%)
Vjera u Boga	77	85	94
Udio katolika (u zemlji)	78	76,6	94
Kršćanska slika o Bogu	30	55,3	80
Pripadnost Crkvi	78	89,7	95
Odlazak u Crkvu	42	46	88
Crkva može dati odgovor na pro- bleme u obitelji	28	53,7	70

Izvor: Zulehner, P. M. (1993), *Wie Europa lebt und glaubt: europäische Wertstudie*, Patmos Verlag, Düsseldorf: Podaci za Austriju i Poljsku (Anketirano je 35731 osoba).

Valković, M., (1998) Vjera i moral u Hrvatskoj, *Bogoslovska smotra* 4, str. 490. Podaci za Hrvatsku (Anketirano je 1245 osoba).

Za usporedbu religioznosti u navedenim zemljama korišteni su indikatori ta- blice 2. Iz tablice se vidi da je u Poljskoj najveći udio katolika i onih koji imaju kršćansku sliku o Bogu te najveći broj onih koji religioznost izražavaju vjerom u Boga.³⁰ Poljaci više nego Hrvati i Austrijanci izražavaju povezanost s Crkvom, ako su u pitanju obiteljski problemi i krize, oni u 70% slučajeva smatraju da se odgovor na njih može naći u Crkvi i njenim institucijama.

Udio katolika u populaciji Austrije i Hrvatske je gotovo identičan, ali je prakticiranje vjere jače izraženo u Hrvatskoj, pa npr. 54% Hrvata, i samo 28%

²⁹ HÖLLINGER, str. 286.

³⁰ Prema HÖLLINGER, str. 286 radi usporedbe vjerovanje u višu snagu izražava 10% Poljaka a 25% Austrijanaca; (Austrijanci su najveća zemlja u Europi koji izražavaju vjeru u višu snagu).

Austrijanaca smatra da Crkva može dati odgovor na moguće obiteljske probleme.

S obzirom na stanje religije u tri spomenute države s katoličkom tradicijom moguće je ustanoviti da je religioznost:

- Tijekom komunističke vlasti u Hrvatskoj oslabila. Posljedice tog razdoblja još se osjećaju ali novija istraživanja pokazuju na bitne promjene u smislu intenzivnijeg religijskog življenja.
- U Austriji je također oslabilo značenje vjere. Razloge tome možemo naći u porastu životnog standarda i historijskoj činjenici da je katolicizam bio »državna religija« a Katolička crkva, Crkva vladajućeg sloja te da se javljaju novi oblici religioznosti i
- da je religioznost najjače izražena u Poljskoj, u kojoj je religija imala nacionalno značenje posebice u doba komunističke vladavine kada je pomogla očuvanju i jačanju nacionalnog identiteta.

Što se tiče utjecaja religije na obiteljski život podaci govore u prilog tvrdnji da je on najjače izražen u Poljskoj, nešto manje u Hrvatskoj a najmanje u Austriji.

3. Empirijski rezultati

Za potrebe ovog rada krajem 1998. provela sam empirijsko istraživanje u Austriji, Hrvatskoj i Poljskoj.

Njegov cilj bio je da se provjeri pouzdanost zaključka naprijed navedene analize prema kojoj je religioznost najjača u Poljskoj, nešto manja u Hrvatskoj i najmanja u Austriji.

Uzorak su činili maturanti i njihovi roditelji devet slučajno odabranih gimnazija. (3 gimnazije po zemlji). Ukupno je obuhvaćeno 505 ispitanika od čega 318 žena i 187 muškaraca, odnosno 252 maturanta i 253 roditelja. Broj ispitanika u Austriji bio je 173, u Hrvatskoj 173 i Poljskoj 159. S obzirom da se radi o gimnazijama ispitanici su distribuirani ne samo u urbanim nego i u ruralnim područjima koja gravitiraju gimnazijama koje su ušle u uzorak.³¹ Navedene zemlje su obuhvaćene zbog toga što imaju katoličku tradiciju, a za usporedbu s Hrvatskom poslužila je Poljska, koja je kao i Hrvatska pola stoljeća živjela u jednopartijskom socijalističkom sustavu te Austrija s dužom demokratskom tradicijom.

³¹ Ispitivanjem su obuhvaćeni sljedeći gradovi: Hrvatska: Split (207 147 stanovnika), Sinj (60 210); Austrija: Graz (240 513), Bruck an der Mur (66 077); Poljska: Poznanj (582 300), Bolešlavec (44 104); (Podaci na temelju statističkih godišnjaka 1998.).

U svrhu prikupljanja podataka o socio-demografskim faktorima odnosno varijablama: samoprocjena vlastite religioznosti, religijska praksa i stavovi prema prekidu trudnoće primijenjena je metoda ankete pri čemu se uvažavalo načelo slobode i anonimnosti.

3.1. Važnost religioznosti

Tabela 3.1.: Važnost vjere i Crkve (srednje vrijednosti)

	Austrija				Hrvatska				Poljska			
	Roditelji		Mladi		Roditelji		Mladi		Roditelji		Mladi	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Crkva	2.67	1.26	3.70	1.77	2.42	1.95	2.70	1.83	3.13	1.51	2.5	1.24
Osobna vjera	1.33	0.85	1.41	0.85	1.94	1.70	1.35	1.08	1.06	1.12	1.2	0.68

Skala odgovora bila je od 1–7. 1 – jako važna; 7 – nevažna

Iz tabele 3.1 vidljivo je da je u ispitanim zemljama bez obzira na dob ispitanika, osobna vjera važnija od Crkve te da zauzima naglašeniju poziciju.

U tablici 3.1 zapažamo da hrvatske obitelji Crkvu drže važnijom nego obitelji u druge dvije zemlje. U Austriji roditelji Crkvu drže važnijom nego njihova djeca, dok je u Poljskoj situacija obrnuta: mladi više naglašavaju važnost Crkve nego njihovi roditelji. Takvu činjenicu moguće je protumačiti roditeljskim odgojem u doba komunizma, kad su religija i Crkva bile isključene iz svih domena odgoja, dok njihova djeca primaju religijski odgoj u društvu i Crkvi. Naglašavanje važnosti Crkve kod roditelja u Austriji moguće je protumačiti spomenutom kršćanskom tradicijom.

Promotrimo li rezultate procjene važnosti osobne vjere moguće je uočiti da nju ispitanici drže važnom te da s obzirom na ispitanu zemlju postoji povezanost u stavovima prema osobnoj vjeri. S obzirom na socio-demografska obilježja zapaža se da u Poljskoj i Hrvatskoj manje obrazovani ispitanici Crkvu drže važnijom dok u Austriji takva konstatacija ne vrijedi. Obitelji koje žive na selu Crkvu smatraju važnijom od obitelji koje žive u gradu.

Kako smo već naprijed ustanovili da je za ispitanike važnija osobna vjera od Crkve to ćemo se dalje usmjeriti na podatke koji se odnose na osobnu molitvu i usporediti ih s podacima koji se odnose na odlazak u crkvenu zajednicu, tj. sudjelovanje u Euharistiji.

Tabela 3.2. Učestalost ispitanika u molitvi

	Austrija %		Hrvatska %		Poljska %	
	Roditelji	Maturanti	Roditelji	Maturanti	Roditelji	Maturanti
Nikad	12	17	13	8	8	0
Manje od jednom u godini	6	10	3	1	3	4
Više puta u godini	19	19	17	9	8	10
Jednom mjesečno	9	10	2	10	7	10
Jedanput tjedno	14	6	7	12	8	13
Više puta u tjednu	12	16	10	18	16	17
Jednom u danu	16	20	27	27	32	28
Više puta u danu	12	2	21	15	18	18
Ukupno	100	100	100	100	100	100
(N)	(81)	(89)	(94)	(78)	(74)	(82)
M	4,67	4,16	5,29	5,55	5,70	5,87
SD	2,37	2,23	2,46	2,04	2,13	1,73

Statistički značajne razlike nađene primjenom hi-kvadrat testa:

Roditelji:

Austrija i Hrvatska $c=10,64$ $df=7$ $P<0,15$

Austrija i Poljska $c=11,49$ $df=7$ $P<0,11$

Poljska i Hrvatska $c=7,77$ $df=7$ $P<0,35$

Mladi:

Austrija i Hrvatska $c=22,37$ $df=7$ $P<0,002^*$

Austrija i Poljska $c=33,87$ $df=7$ $P<0,00^*$

Hrvatska i Poljska $c=7,59$ $df=7$ $P<0,37$

Kako je bitna karakteristika vjernika redovita molitva, to ćemo se nastojati osvrnuti na učestalost njihove molitve. Kako se iz tablice 3.2 vidi, više puta dnevno moli 7% obitelji u Austriji, 19% obitelji u Hrvatskoj i 18% poljskih obitelji. U sve tri zemlje roditelji češće mole nego maturanti tj. mladi. Postotak mladih koji više puta dnevno mole u Austriji iznosi samo 2,2%. Dnevno moli 26% obitelji u Austriji (28% roditelja i 22% mladih), 45% obitelji Hrvatskoj (47% roditelja i 42% mladih) i 48% obitelji u Poljskoj (50% roditelja i 46% mladih). Broj obitelji koje nikad ne mole u Austriji je 15%, Hrvatskoj 10% a u Poljskoj 4%. U sve tri zemlje veći je postotak mladih koji nikad ne mole nego kod njihovih roditelja.

U pogledu sudjelovanja u Euharistiji, tj. na zajedničkoj službi Božjoj u istoj vjerskoj zajednici u Austriji je situacija najlošija. U toj zemlji 22% obitelji nikad ne sudjeluje u službi Božjoj, dok 50% obitelji odlazi na službu Božju više puta godišnje, što govori o katoličkoj tradiciji Austrije prema kojoj većina ljudi

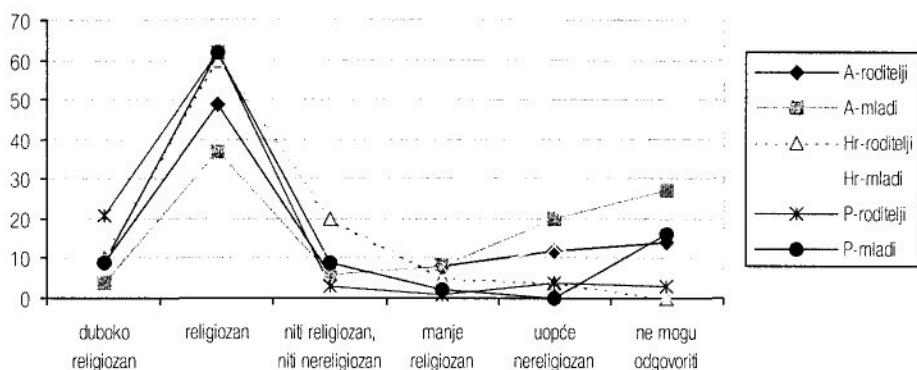
Crkvu posjećuje prigodom većih blagdana kao što su Božić i Uskrs. Redovita crkvena praksa zastupljena je kod manjeg broja ljudi. Najveći postotak ispitanika moli više puta u godini, a svega 17% jednom tjedno ili dva do tri puta mjesečno sudjeluje u službi Božjoj.³²

U Hrvatskoj je situacija drugačija. Službu Božju nikad ne posjećuje 13% ispitanika (13% roditelja i 11% mladih).³³ Jednom tjedno i češće 40% hrvatskih obitelji sudjeluje u Euharistiji što je vjerojatno posljedica socijalno-političkih promjena u Hrvatskoj, jer je u vrijeme provođenja ovog istraživanja bilo društveno poželjno pripadati Crkvi. U Austriji se više prakticira osobna molitva nego sudjelovanje u Euharistiji što vjerojatno više odgovara mentalitetu današnjeg čovjeka koje se može izraziti sintagmom: Bog – da ali Crkva – ne.

Što se tiče Poljske tu je svega 3% onih koji nikad ne idu u Crkvu, dok je čak 70% onih koji jednom tjedno odlazi u Crkvu.

Kod roditelja ne postoje razlike u pogledu učestalosti osobne molitve, ali postoje statistički značajne razlike s obzirom na odlazak na Euharistiju. Kod mlade generacije razlike su vidljive u obje spomenute forme prakticiranja religioznosti. Dakle, mladi u Poljskoj i češće osobno mole i odlaze u crkvu nego mladi u Austriji. Učestalost izražavanja tih oblika religioznosti u sve tri zemlje i obje dobne skupine ispitanika je veća u žena nego u muškaraca. Roditelji koji žive na selu češće se mole i češće sudjeluju u nedjeljnoj Euharistiji, dok mjesto stanovanja mladih u tom pogledu ne igra značajniju ulogu.

Grafikon 1.: Samoprocjena vlastite religioznosti

³² U istraživanju ZULEHNER & TOMKA (1994.) je odlazak u crkvu s 40% označen u Austriji, u Poljskoj 88%. A u istraživanju VALKOVIĆ (1998.) u Hrvatskoj je 48%.

³³ U navedenom istraživanju VALKOVIĆ (1998.) rezultati pokazuju da 10% Hrvata ne ide u Crkvu te vidimo slaganje rezultata u oba istraživanja.

Statistički značajne razlike nađene primjenom hi-kvadrat testa:

Roditelji:

Austrija i Hrvatska $c=25,53$ $df=5$ $P<0,00^*$ Austrija i Poljska $c=21,44$ $df=5$ $P<0,01^*$ Poljska i Hrvatska $c= 22,24$ $df=5$ $P<0,02^*$

Mladi:

Austrija i Hrvatska $c= 28,25$ $df=5$ $P<0,00^*$ Austrija i Poljska $c= 25,53$ $df=5$ $P<0,00^*$ Hrvatska i Poljska $c= 22,93$ $df=5$ $P<0,00^*$

Iz grafikona 3.1 se zapaža da mali postotak ispitanika sebe označava duboko religioznim, dok je 20% roditelja u Poljskoj duboko religioznih i 60% religioznih. Postotak nereligioznih i indiferentnih je neznatan kod roditelja u Poljskoj (5%). Njihova djeca su, prema vlastitoj procjeni, nešto manje religiozna, ali još uvijek religioznija od mladih u druge dvije zemlje. U Poljskoj 18% mladih nije moglo procijeniti svoju religioznost, a nereligioznih nema.

Hrvatske obitelji su u tom pogledu opet negdje u sredini, manje religiozne od poljskih, a više od austrijskih obitelji. Značajnije se ne razlikuju mladi i njihovi roditelji. Oko 70% mladih i njihovih roditelja smatra se religioznima. U pogledu religioznosti, nešto veći postotak mladih u odnosu na njihove roditelje je neodlučan, a 12% ih izjavljuje da uopće nisu religiozni (oko 5% roditelja).

Ispitanici u Austriji najniže procjenjuju svoju religioznost (55% roditelja i 40% mladih). Svega 12% roditelja i 20% mladih smatra se nereligioznima, a preko 28% je onih koji se ne mogu odrediti. Ovaj nalaz govori u prilog nalazima ranijih istraživanja prema kojima se tradicionalna religija odnosno kršćanstvo u Austriji sve više smanjuje a raste broj neopredijeljenih i onih koji se traže. Vrlo je mali broj onih koji se smatraju indiferentnima u odnosu na religioznost. Treba naglasiti da ovakvi nalazi podupiru Luckmannovu tezu da religija neće nestati iz društva nego će se mijenjati njene forme i neki sadržaji.

Prednji podaci upućuju na tvrdnju prema kojoj su rezultati samoprocjene religioznosti dobiveni u okviru ovog rada u skladu s rezultatima dosadašnjih istraživanja religioznosti promatranim kroz indikatore vjerske prakse (molitva, odlasci na Euharistiju i sl.).

Prema tome i empirijski rezultati samoprocjene religioznosti i oblika njenog izražavanja kroz crkvenu praksu ukazuju na to da su obitelji najreligioznije u Poljskoj, nešto manje u Hrvatskoj i najmanje u Austriji.

3.2. *Utjecaj religioznosti na neke stavove i odluke u obitelji*

Tabela 3.3. Zakonsko odobrenje za prekid trudnoće moguće je:

	Austrija %		Hrvatska %		Poljska %	
	Roditelji	Maturanti	Roditelji	Maturanti	Roditelji	Maturanti
Ako dijete s velikom vjerojatnošću ima ozbiljno oštećenje						
u svakom slučaju odobriti	62	61	48	35	21	15
rađe odobriti	26	29	17	25	17	34
rađe ne odobriti	4	3	4	16	20	19
ni u kom slučaj u odobriti	4	1	16	8	21	13
ne mogu odgovoriti	5	6	14	17	21	10
ukupno	100	100	100	100	100	100
N	(81)	(90)	(92)	(77)	(71)	(81)
Signifikantnost: Roditelji: Austrija i Hrvatska $c=13,32$ $df=4$ $P<0,01^*$ Austrija i Poljska $c=42,31$ $df=4$ $P<0,00^*$ Poljska i Hrvatska $c= 18,11$ $df=4$ $P<0,05^*$			Mladi: Austrija i Hrvatska $c= 22,30$ $df=4$ $P<0,00^*$ Austrija i Poljska $c= 53,93$ $df=4$ $P<0,00^*$ Hrvatska i Poljska $c= 15,81$ $df=4$ $P<0,003^*$			
Ukoliko obitelj raspolaže s jednim oskudnim osobnim primanjima i ne može si priuštiti više djece						
u svakom slučaju odobriti	27	26	18	17	14	5
rađe odobriti	27	25	21	13	16	18
rađe ne odobriti	24	27	15	21	30	32
ni u kom slučaj u odobriti	15	19	33	36	28	38
ne mogu odgovoriti	8	3	13	13	13	7
ukupno	100	100	100	100	100	100
N	(81)	(90)	(92)	(77)	(71)	(81)
Signifikantnost: Roditelji: Austrija i Hrvatska $c=10,37$ $df=4$ $P<0,03^*$ Austrija i Poljska $c=9,32$ $df=4$ $P<0,00^*$ Poljska i Hrvatska $c= 5,53$ $df=4$ $P<0,23^*$			Mladi: Austrija i Hrvatska $c= 14,54$ $df=4$ $P<0,006^*$ Austrija i Poljska $c= 19,60$ $df=4$ $P<0,001^*$ Hrvatska i Poljska $c= 9,15$ $df=4$ $P<0,05^*$			

Ako žena želi to učiniti bez obzira na razlog						
u svakom slučaju odobriti	24	28	22	12	16	2
rađe odobriti	15	14	15	16	10	12
rađe ne odobriti	18	19	7	16	23	22
ni u kom slučaj u odobriti	32	27	35	35	37	54
ne mogu odgovoriti	11	12	20	22	14	10
ukupno	100	100	100	100	100	100
N	(81)	(90)	(92)	(77)	(71)	(81)
Signifikantnost:						
Roditelji:			Mladi:			
Austrija i Hrvatska $c=9,29$ $df=4$ $P<0,05^*$			Austrija i Hrvatska $c= 26,05$ $df=4$ $P<0,00^*$			
Austrija i Poljska $c=5,90$ $df=4$ $P<0,20^*$			Austrija i Poljska $c= 13,002$ $df=4$ $P<0,01^*$			
Poljska i Hrvatska $c= 2,98$ $df=4$ $P<0,56^*$			Hrvatska i Poljska $c= 8,93$ $df=4$ $P<0,006^*$			

Dosad smo ispitali indikatore, odnosno varijable religioznosti s obzirom na to kako ispitanici sami sebe vide u odnosu na religioznost i koliko važnom drže vjeru i Crkvu kojoj pripadaju. Osim toga nastojali smo utvrditi kako se često mole ili odlaze u Crkvu.

Ovo se dalje usmjerava na propitivanje svijesti i prakticiranje vjere ispitanika kroz stavove, poglede i odluke obitelji u odnosu na život nerođenog djeteta. Drugim riječima promatrat će se važnost i ulogu vjere pri donošenju odluke o prekidu trudnoće u slijedećim slučajevima:

- kad se s velikom vjerojatnošću može utvrditi postojanje ozbiljnog oštećenja nerođenog djeteta,
- kad obitelj ima mala primanja te nije u mogućnosti izdržavati više djece i
- kad majka želi prekid trudnoće bez obzira na razlog.

U odnosu na prvi slučaj – zakonsko reguliranje prekida trudnoće – mladi i njihovi roditelji u Austriji imaju dosta slična mišljenja. U slučaju kad dijete ima ozbiljno oštećenje 60% austrijskih ispitanika smatra da prekid trudnoće zakonski svakako treba odobriti. Dodamo li tome podatak da preko 25% njih kaže da ga rađe treba odobriti nego ne odobriti, onda proizlazi da je 90% austrijskih obitelji za zakonsko odobrenje prekida trudnoće kada se s visokom vjerojatnošću može ustvrditi ozbiljno oštećenje nerođenog djeteta.

Kad je u pitanju drugi slučaj tj. prekid trudnoće zbog financijsko-materijalnih razloga onda je oko 50% obitelji za zakonsko odobrenje prekida trudnoće. Zanimljivo je da su u odnosu na ovo pitanje u 46% slučajeva mladi a u 39% njihovi roditelji protiv zakonskog odobravanja prekida trudnoće.

S obzirom na treće pitanje tj. na želju majke da prekine trudnoću, bez obzira na njene razloge, za zakonsko odobrenje prekida trudnoće je 39% roditelja i 42% mladih. U odnosu na takav slučaj protiv zakonskog odobrenja prekida trudnoće izjasnilo se 50% roditelja i 46% mladih, što znači da ovaj razlog ispitanici najmanje uvažavaju kao podlogu za zakonsko odobrenje prekida trudnoće.

Ukoliko se radi o ozbiljnom oštećenju nerođenog djeteta u Hrvatskoj je više obitelji protiv zakonskog abortusa nego u Austriji (60% ih je za prekid trudnoće i 20% je protiv). U Hrvatskoj je mnogo više neodlučnih nego u Austriji.

Za hrvatske obitelji abortus iz financijskih razloga manje je prihvatljiv. U tom se slučaju 40% roditelja i 30% mladih izjašnjava za zakonski prekid trudnoće. Dakle slično kao i u Austriji u Hrvatskoj je više mladih nego njihovih roditelja protiv abortusa (57% mladih i 48% roditelja). Mogući razlog takvom stavu mladih je i u njihovu manjem suočavanju s egzistencijalnim pitanjima obitelji.

Sa zakonskim prekidom trudnoće po osnovi želje majke bez obzira na razlog najmanje se slažu obitelji u Hrvatskoj (37% roditelja i 28% mladih). Oko polovice svih ispitanika je protiv prekida trudnoće dok su drugi neodlučni. U istraživanju »Vjera i moral u Hrvatskoj« dobivamo slijedeći rezultat: 47,5% ispitanika drži da o pobačaju ima pravo odlučivati »jedino žena koja ostane trudna«.³⁴

Kad se radi o zakonskom odobrenju prekida trudnoće na temelju teškog oštećenja nerođenog djeteta 21% poljskih ispitanika je neodlučno, oko 40% obitelji je protiv prekida trudnoće, a za njegovo odobrenje je 38% roditelja i 49% mladih.

Za prekid trudnoće zbog financijskih razloga je 30% roditelja i 23% mladih. Po osnovi financijskih teškoća kao i u druge dvije zemlje mladi su u Poljskoj manje skloni prekidu trudnoće nego njihovi roditelji: u tom slučaju 70% mladih izjašnjava se protiv prekida trudnoće.

Za abortus na temelju slobodne odluke žene, kao i u prethodne dvije zemlje izjašnjava se najmanji broj ispitanika u Poljskoj: 26% roditelja i 14% mladih.

U odnosu na prethodne razloge općenito se može tvrditi da su ispitanici u Austriji bili odlučniji u izražavanju stavova nego ispitanici u Poljskoj i Hrvatskoj. To se može objasniti aktualnošću tog problema u društvima postsocijalističkih zemalja. Drugi mogući razlog takvom nalazu vjerojatno su savjest i stavovi razvijeni kroz katolički moral.

Prednji nalazi pokazuju da se austrijske obitelji s obzirom na odobrenje trudnoće jako razlikuju od hrvatskih i poljskih obitelji tj. da su sklone češće odobriti prekid trudnoće. Nešto manje je izražena razlika između poljskih i hrvatskih

³⁴ BALOBAN, J., ČRPIĆ, G., (1998) Relevantne vrednote za uspješan brak i željeni broj djece u Hrvatskoj, *Bogoslovska smotra*, br. 4. str. 648.

obitelji, ali je vidljivo da su poljske obitelji u najmanjem postotku sklone zakonskom odobrenju prekida trudnoće. U odnosu na stavove o prekidu trudnoće iz financijskih razloga između roditelja u Poljskoj i Hrvatskoj postoji značajna povezanost.

Mladi se pak međusobno razlikuju i prema stavu o prekidu trudnoće. Njihova je situacija slična onoj njihovih roditelja, a najviše su skloni zakonskom prekidu trudnoće mladi Austrije, nešto manje Hrvatske i najmanje Poljske.

Tabela 9.3.3: Regresijska analiza

Zakonsko odobrenje za prekid trudnoće moguće je:

ako dijete s velikom vjerojatnošću ima ozbiljno oštećenje			
Roditelji		Mladi	
R=0,24 r Squer = 0.057 df=5 F=2,68 P<0,02		R=0,26 r Squer = 0.068 df=5 F=3,16 P<0,09	
naobrazba oca	Beta -0,125 n.s.	naobrazba oca	Beta -0,027 n.s.
naobrazba majke	Beta 0,01 n.s.	naobrazba majke	Beta -0,043 n.s.
mjesto stanovanja	Beta -0,14 P<0,04	mjesto stanovanja	Beta -0,116 n.s.
spol	Beta 0,015 n.s.	spol	Beta -0,135 n.s.
religioznost	Beta -0,151 P<0,02	religioznost	Beta -0,165 P<0,01
ako obitelj raspolaže s oskudnim financijskim primanjima i nema uvjeta za više djece			
R=0,24 r Squer = 0.068 df=5 F=1,98 P<0,08		R=0,306 r Squer = 0.09 df=5 F=4,45 P<0,001	
naobrazba oca	Beta -0,113 n.s.	naobrazba oca	Beta -0,038 n.s.
naobrazba majke	Beta 0,075 n.s.	naobrazba majke	Beta -0,079 n.s.
mjesto stanovanja	Beta -0,05 n.s.	mjesto stanovanja	Beta -0,134 P<0,04
spol	Beta 0,121 n.s.	spol	Beta -0,054 n.s.
religioznost	Beta -0,183 P<0,008	religioznost	Beta -0,219 P<0,003
ako žena to želi bez obzira koji razlog za to ima			
R=0,26 r Squer = 0.06 df=5 F=2,49 P<0,03		R=0,25 r Squer = 0.064 df=5 F=2,94 P<0,01	
naobrazba oca	Beta -0,152 P<0,05	naobrazba oca	Beta -0,074 n.s.
naobrazba majke	Beta 0,00 n.s.	naobrazba majke	Beta -0,122 n.s.
mjesto stanovanja	Beta -0,01 n.s.	mjesto stanovanja	Beta -0,002 n.s.
spol	Beta 0,01 n.s.	spol	Beta -0,064 n.s.
religioznost	Beta -0,200 P<0,04	religioznost	Beta -0,138 P<0,03

*n.s. nije signifikantno

Regresijska analiza socio-demografskih faktora prikazana u tablici 3.3 pokazala je da se seoske obitelji u Hrvatskoj češće izjašnjavaju protiv prekida trudnoće, ali su u odnosu na prvi razlog neodlučne, u druga dva su kategorične. Poljske obitelji ne manifestiraju različite stavove prema prekidu trudnoće s obzirom na ruralnu i urbanu sredinu. Što se tiče austrijskih obitelji one uvažavaju financijski razlog prekida trudnoće čemu su sklonije seoske nego gradske obitelji. U odnosu na treći razlog stupanj obrazovanja igra značajnu ulogu, obrazovaniji roditelji su skloniji zakonskom odobrenju prekida trudnoće.

Kao što se iz tablice 3.3 vidi i kod mladih i kod starijih ispitanika odnosno obitelji u sva tri slučaja prekida trudnoće religioznost igra značajnu ulogu. Manje religiozni ispitanici skloniji su prekidu trudnoće od religioznih. Ovaj je nalaz u skladu s ranije spomenutim rezultatima istraživanja objavljenim pod naslovom »International Social Survey«. ³⁵ Dakle i rezultat regresijske analize upućuje na zaključak prema kojem religioznost ispitanika igra bitnu ulogu u odobravanju ili neodobravanju prekida trudnoće u odnosu na sva tri ispitana slučaja odnosno razloga.

Ona je također pokazala da je religioznost najjača u poljskih, nešto slabija u hrvatskih i najslabija u austrijskih ispitanika odnosno obitelji. Analogno tome bez obzira na razloge, najveći postotak ispitanika u Poljskoj se izjašnjava protiv prekida trudnoće, nešto manji kod ispitanika u Hrvatskoj i najmanji kod austrijskih ispitanika.

Zaključak

1. Položaj religije u društvu općenito a pogotovu u suvremenom društvu jedna je od klasičnih socioloških tema niza sociologa, a posebno sociologa religije. Tako su npr. sociološki klasici kao Durkheim (1858.–1917.) religiju smatrali važnom sustavnointegrativnom i smislenom funkcijom društva. Primjerice Durkheim misli da religija igra važnu ulogu u tumačenju društvenog poretka jer su religijske vrijednosti ujedno i društvene vrijednosti priznate od članova konkretnog društva. Luckmann (1991.) pak misli da religija neće nestati sve dok društvo postoji, nego će se samo mijenjati njeni nebitni sadržaji i oblici. Slično tome tvrdi Ingelhart (1989.) u odnosu na postmoderno društvo u kojem će religija postati otvorenija i manje dogmatski strukturirana. Podjelom religijskih i nereligijskih društvenih područja religijske ustanove gube raniju društvenu prevlast i prelaze u privatnu sferu društva. U namjeri da udovolje kritičkim potrebama i zahtjevima suvremenog čovjeka ljude sve više zanima duhovnost drugih kultura,

³⁵ WILK, L., & MAIR A., (1987) Ehe und Familie: Kontinuität und Konflikt zwischen konventionellen und Neuen Lebensstilen, u *Werthaltungen und Lebensformen in Österreich*, R. Oldenbourg Verlag, München/Verlag für Geschichte und Politik, Wien, str. 102.

magija i ezoterika. Istraživanja pokazuju da primjerice tradicionalni autoritet Katoličke crkve sve više slabi.

Danas se npr. religioznom izjašnjava 57,3% populacije Europljana i 80,4% Sjevernoamerikanaca.

Što se tiče religioznosti triju zemalja – Hrvatske, Poljske i Austrije – ranija ispitivanja su pokazala da je tijekom komunističke vladavine u tim zemljama religioznost oslabila, ali je nakon demokratskih promjena počela jačati, dok tradicionalna katolička religioznost u Austriji također slabi uz istovremenu pojavu novih oblika religioznosti.

2. Naše istraživanje provedeno 1998. godine u tri spomenute zemlje s obzirom na samoprocjenu religioznosti i religijsku praksu pokazalo je:

- da u životu pojedinca vjera igra važniju ulogu od Crkve kao institucije
- da je osobna molitva najviše zastupljena u Poljskoj, nešto manje u Hrvatskoj i najmanje u Austriji,
- da žene češće mole,
- da roditelji iz ruralnih područja češće mole dok kod mladih ispitanika u tom pogledu nisu nađene razlike
- da austrijske obitelji manje sudjeluju u službi Božjoj nego u osobnoj molitvi,
- da se u sve tri zemlje obitelji u malom postotku osjećaju duboko religioznima, ali da se uglavnom smatraju religioznima,
- da je najmanje religioznih i onih koje se u tom pogledu ne mogu odrediti u Austriji (28%), i
- da se poljske obitelji smatraju religioznijima dok su hrvatske obitelji u odnosu na religioznost negdje u sredini između ostale dvije zemlje.

3. S obzirom na ulogu i utjecaj religioznosti u donošenju za obitelj važnih odluka, kao što je npr. odluka o prekidu trudnoće, nalazi pokazuju da:

- u tom pogledu religioznost igra vrlo važnu ulogu te da su u odnosu na tu naznaku bitno razlikuju religiozne i nereligiozne obitelji odnosno osobe bez obzira na razloge prekida trudnoće,
- najveći broj ispitanika odobrava zakonski prekid trudnoće temeljen na visokoj vjerojatnosti oštećenja ploda,
- materijalno financijske razloge prekida trudnoće prihvaća znatno manji broj ispitanika i da su u odnosu na taj razlog brojniji roditelji nego njihova djeca i
- da želju žene–trudnice kao opravdanje za prekid trudnoće uvažava najmanji broj obitelji odnosno ispitanika.

U općem osvrtu na nalaze ovog rada čini se važnim naglasiti da su oni u značajnoj mjeri u skladu s rezultatima citiranih socioloških istraživanja prema

kojima religioznost i religijska praksa ni u suvremenom društvu neće nestati nego samo mijenjati oblik i neke sadržaje. Takve promjene se na sebi svojstven način odvijaju i u trima ispitanim zemljama.

LITERATURA:

1. Baloban, S., & Črpić, G., (1998.) Pobačaj i mentalitet u društvu, *Bogoslovska smotra* 4, str. 641–655.
2. Črpić, G., & Rimac, I., (1998.) Pregled postotaka i aritmetičkih sredina Europsko istraživanje vrednota – EVS – 1999. u: *Bogoslovska smotra* 2, Zagreb, str. 191–233.
3. Durkheim, E., (1980.) *Die elementaren Formen des religiösen Lebens*, Frankfurt.
4. Giddens, A., (1999.) *Soziologie*, Nausner&Nausner, Graz – Wien.
5. Grubišić, I., (1993.) Politički sustav i građani vjernici u *Religija i sloboda, Religijska situacija u Hrvatskoj 1945–1990.* u: I. Grubišić, Znanost i društvo, Split. str. 83–105.
6. Haller, M., & Janes, E., (1996.) Religion und Kirche, in *Österreich im Wandel: Werte, Lebensformen und Lebensqualität; 1986 bis 1993* / u Haller, M., & Holm, K. & Müller M. K. & Schulz, W. & Cyba E. Verlag für Geschichte und Politik, Oldenburg, str. 242–274.
7. Höllinger, F., (1996.) Die Privatisierung der Religion. Westliche Länder im Vergleich in *Österreich im Wandel: Werte, Lebensformen und Lebensqualität; 1986 bis 1993* / u: Haller, M. & Holm, K. & Müller M. K. & Schulz, W. & Cyba E. Verlag für Geschichte und Politik, Oldenburg, str. 275–298.
8. Inglehart, R., (1989.) *Kulturelle Umbruch*, Campus-Verl. Frankfurt am Main.
9. Luckmann, T., (1991.) *Die unsichtbare Religion*, Suhrkamp. Frankfurt am Main.
10. Majkowski, W., (1997.) *Szynniki dezintegracji wspolczesnej rodziny Polskiej*, SCJ, Krakow.
11. Marasović, S., (1980.) Samoupravljanje i religija, *Crkva u svijetu* 3, str. 237–251.
12. Marinović-Jerolimov, D., (1993.) Nereligioznost u hrvatskoj 1968–1990., (Atheismus in Kroatien), in *Prilozi izučavanju nereligioznosti i ateizma* 2, Zbornik, IDIS, Zagreb. S. 87–136.
13. Marinović-Jerolimov, D., & Skledar, N., (1997.), Uloga religije i religioznosti u integracijskim procesima u Hrvatskoj, u *Politička misao*, br. 2. Zagreb. str. 177–190.
14. Michael N. Ebertz, (1999.) Die Dispersion des Religiösen. *Ich habe meine eigene Religion*, Sinnsuche jenseits der Kirche/ u: Hermarm Kochanek (Hrsg.) Zürich Düsseldorf: Benziger, str. 210–212.
15. Parsons, T., (1965.) Religions Perspectives in Sociology and Social Psychology, Lesse and Vogt.
16. Tomka, M., (1990.) *Religion und Kirche in Ungarn*, Ergebnisse religionssoziologischer Rorschung 1969–1988. Ungarischen Kirchensoziologischen Institut und Institut für kirchliche Sozialforschung, Wien.

17. Tomka, M. & Zulehner P. M., (1999.) *Religion in den Reformländern Ost (Mittel Europas*, Pastoraales Forum, Wien.
18. Valković, M., (1998.) Vjera i moral u Hrvatskoj, *Bogoslovska smotra*, br. 4. str. 483–511.
19. Wilk, L., & Mair A., (1987.) Ehe und Familie: Kontinuität und Konflikt zwischen konventionellen und Neuen Lebensstilen. U *Werthaltungen und Lebensformen in Österreich*, R. Oldenbourg Verlag, München/Verlag für Geschichte und Politik, Wien, str. 81–111.
20. Zulehner, P. M., (1993.) *Wie Europa lebt und glaubt: europäische Wertstudie*, Patmos Verlag, Düsseldorf.
21. Zulehner, P. M., (1994.) *Kirchen im Übergang infreiheitliche Gesellschaften*, Zur gesellschaftlichen Herausforderung der christlichen Kirchen in Ost (Mittel) Europa, Pastorales Forum E. V., Wien.

Summary

RELIGIONS ORIENTATION OF FAMILIES IN CROATIA, AUSTRIA AND POLAND

In this article religion is analyzed starting from sociological clasics to the contemporary sociologists of religion.

The situation with regard to the religion in Croatia, Poland and Austria after the second world war until today is described, and the newest sociological researches in this area is analyzed.

Today's actual situation in this three countries is compared and it is concluded that religion is the strongest in Poland, a bit less in Croatia and weakest in Austria.

The aim was to prove the results of the analysis in this three countries at the end of 1998. mentioned above.

The people questioned are young as well as their parents.

Their opinion is questioned with regard to religion; their selfestimation and religious practice.

Furthermore the religion is analyzed inside the family regard to the familymembers opinion about the abortion. And on the ground of this results it is obvious that family is the most religious in Poland, less in Croatia and the liest in Austria.

It is important to say that this results are proving today's sociological research results that religion is not disappearing from the society but changing form and the contents which is in some wayproved also in this research.

Key words: religion, family, selfestimation of religion, practice of religion, family opinion.